

Vynikající pramenná studie k ranému Gončarovovi

Ivo Pospíšil

Гродецкая, Анна Глебовна. 2021. *Гончаров в литературном доме Майковых. 1830–1840-е годы*. Санкт-Петербург: Институт русской литературы (Пушкинский дом), РАН.

Vedoucí vědecká pracovnice proslulého Ústavu ruské literatury (Пушкинский дом), která se v minulosti zabývala Lvem Tolstým a hlavně Ivanem Gončarovem, ale patří také k výzkumné skupině studující A. A. Feta a I. S. Turgeněva (kromě toho nezanedbává ani tvorbu vlastního otce, leningradského prozaika Gleba Goryšina, 1931–1998, který inklinoval k přírodním tématům, v nichž čerpal ze svého pracovního angažmá na Sibiři a na Sachalinu), napsala publikaci vycházející z geneze textů a archivní dokumentace na hranici literární historie a textologie. Z jiných jejích publikací je známá práce o životech svatých v duchovním hledání Lva Tolstého,¹ podílela se také na vydávání dvacetidílných *Úplných sebraných spisů Ivana Gončarova*, zejména psala komentáře v některých dílech týkajících se právě rané prózy ruského neoklasicisty.² Z přítomné monografie čerpala také epizodu pro svou studii pro publikační výstup z brněnské doktorské školy.³ Její doktorská disertace, tzv. velký doktorát (u nás později ze zákona zrušená hodnost DrSc., neplnohodnotně nahrazená pozdější DSc., netotožná s mnohem „nižším“ Ph.D., které by mělo odpovídat dřívějšímu

¹ Гродецкая, Анна Глебовна. 2000. *Ответы предания: Жития святых в духовном поиске Льва Толстого*. Санкт-Петербург: Наука.

² Котельников, Владимир Алексеевич, a kol. eds. 1997. *Полное собрание сочинений и писем И. А. Гончарова*. Санкт-Петербург: Наука.

³ Гродецкая, Анна Глебовна. 2021. „Реликтные сюжетные схемы в ранних повестях И. А. Гончарова.“ In *Иван Гончаров и европейский классицизм и неоклассицизм*, ed. Ivo Pospíšil, 59–66. Brno: Ústav slavistiky FF MU.

CSc., tedy „kandidát věd“) se týkal Gončarovovy prózy let 1830–1860 (*Проза И. А. Гончарова 1830–1860-х гг. Биография, контекст, поэтика*, obhájena 2016).

V celém jejím badatelském úsilí je pozorovatelná inklinace k textové analýze a kritice, k hledání geneze literatury podepřené archivními výzkumy, rozbory korespondence apod. Tak je založena přítomná publikace, která hledá – a nutno říci, že úspěšně – kořeny poetiky Ivana Gončarova. To je velmi podstatné, neboť jde právě o 30. a 40. léta předminulého století, kdy se Gončarovův talent vyhraňoval a kdy se utvářela zásobárna, jakási dílna, přípravná jeho zralých děl. Nutno však poznamenat, že zase nihili novi sub sole. Starší rusisté si jistě vzpomínají na sovětské série „творческая мастерская“, jež navazovaly, často úspěšně, na skryté formalistické bádání, k němuž se po roce 1930 uchylovali např. Boris Ejchenbaum nebo Jurij Tuňanov, pokračující jinak, méně ideologicky zranitelně, ve své vlastní, stručné, jako žiletka ostré analýze, např. *Mladý Tolstoj* nebo *Jak je udělán Gogolův Plášť* či *Iluze skazu* aj. Jejich práce se potom vlyly do pojmu „литературный быт“, což je do češtiny jen obtížně přeložitelné, snad jako „literární život“ nebo „bytí literatury“: vše, co utváří vnější „obal“ literatury, jen zčásti korespondující s tradičním anglosaským „literary background“. Tou „dílnou“ (tak se ostatně jmenovala také někdejší brilantní edice také někdejšího nakladatelství Československý spisovatel) byl kruh rodiny Majkovových v Sankt-Peterburgu, kam se přestěhovali z Moskvy. Autorka perfektně líčí idylický kruh, jenž nebyl ani salonem, ani náhradou literární školy nebo nakladatelstvím, byl totiž tak trochu vším.

V květnu 1835 přijíždí mladý Ivan Gončarov do hlavního města Ruské říše, aby začal pracovat v oddělení zahraničního obchodu ministerstva financí (Департамент внешней торговли Министерства финансов), kde se zvláště sblížil se svým nadřízeným V. Solonicynem. Oba více než obchodu a financím holdovali literatuře: Solonicyn byl spoluredaktorem O. Senkovského v jeho populárním časopise *Библиотека для чтения*. Ten ho uvedl do domu Majkovových.

Badatelčina přítomná kniha vlastně napravuje deficit znalostí o rané tvorbě I. Gončarova, jak jej konstatovali A. Mazon, Jevgenij/Evžen Ljackij

a další. Zejména Ljackij, pozdější emigrant, rezident Prahy a autor řady uměleckých a vědeckých děl, byl známým editorem raných Gončarovových próz. Kruh Majkovových soustředil neuvěřitelně početné literární artefakty manželky Nikolaje Majkova Jevgenije Petrovny, rozené Gusjatnikovové, také synů Apollona a Valeriana: budoucí spisovatel přichází do jejich domu jako jejich vychovatel. Zde začíná „majkovovské“ období jeho tvorby (1835–1842), ona dílna nebo látková a formová přípravná zralé tvorby, realizované zejména v „domácím“ časopise *Sněžěnka* (*Подснежник*) a v almanachu *Měsíční noci* (*Лунные ночи*).

Autorka velmi podrobně a pečlivě analyzuje rané Gončarovovy práce; dělí je na autorsky doložitelné a stěžejní, klíčové, další méně významné, jejichž autorství bylo konstatováno relativně pozdě, ale také na ty, jejichž autorství je pochybné nebo nedoložené. To je asi nejzajímavější partie celé knihy. Ale z hlediska pracovních výsledků snad ještě důležitější je poukázání na ony „nitky“ vedoucí od „dílny“ k zralým prózám. Ony „reliktní syžety a motivy“, jak o nich autorka píše v brněnském sborníku z doktorské školy, se tu odhalují v neobyčejné četnosti a zřetelnosti.

Od raných povídek či spíše novel (*повесть*) a náběhů k románu vede cesta k *Všednímu příběhu*, *Strži* a *Oblomovovi* a dále k cestopisu *Fregata Pallada*. O jaké próze jde? Analýza „domácího“ časopisu a almanachu ukazuje, že je to sbírka značně početná, kde najdeme i klíčové, jasně profilované texty. Jednotlivé kapitoly jsou věnovány jednak samotnému kruhu Majkovových, jejich domu, jenž nebyl, jak již uvedeno, ani salonem, formou společenství v Rusku dobově obvyklou, spíše volnou školou s otevřenou nebo alespoň pootevřenou strukturou pro spřízněné duše, které autorka uvádí – a je to kruh značně široký a ona sama jej ještě doplňuje na konci v stručném přehledu, neboť význam návštěvníků domu na Sadové 51, jejichž řady byly neustále doplňovány mladými lidmi, byl různý. Dům Majkovových samozřejmě přesahoval období důležité pro mladého Ivana Gončarova: a z jeho prostředí vzešli různí významní kulturní a političtí činitelé, např. Štěpan Dudyškin, Albert Starčevskij, Jakov Ščetkin, P. M. Cejdlar, I. I. Panajev, F. M. Dostojevskij a jeho bratr Michail, N. A. Někrasov, I. S. Turgeněv, A. N. Pleleščejev, S. D. Janovskij, G. P. Danilevskij, zmíněný Vladimír Solonicyn (1804–1844), skvělý literát

(1843 odjel do zahraničí), jenž je v přítomné knize dominantní postavou Majkovova domu právě ve zmíněném období, tak klíčovým pro utváření spisovatele Gončarova. Solonicynovo působení bylo spojeno s publikacemi v uvedeném časopisu a almanachu, které jsou významným svědectvím stavu dobové ruské literatury a jejího vzestupu a také kolébkou poetiky řady později významných autorů. Přítomná monografie demonstruje také charakter tehdejšího ruského literárního života oscilujícího mezi Moskvou a panovníkovým sídlem, kam se koneckonců stáhli i Majkovovi, stejně jako sám Gončarov, který v Moskvě předtím navštěvoval obchodní školu (Коммерческое училище).

Po úvodní kapitole přichází druhá, soustřeďující se na textové prameny *Všedního příběhu* (*Обыкновенная история*): jsou jimi Gončarovy básně v časopise *Sněženka* spojené s verši mladého Adujeva, a dále jde o formování kontrastu klidu a neklidu (покой – беспокойство) a sémantiku světské povídky (povídka z vyšší společnosti), jejíž kořeny spočívají v prózách *Těžká nemoc* (*Лихая болезнь*) a *Šťastná chyba* (*Счастливая ошибка*) ze stránek *Sněženky*. Právě těmito díly se zabývají i matadoři gončarologie – André Mazon a mnohem později voroněžský rusista A. A. Faustov, koeditor známých *Univerzálií ruské literatury*. Mimochodem: zde se rodí i pojem „domácí“ povídka nebo novela, nepochybně svou poetikou spjatá s jinak utvářeným biedermeierem (ten byl však spjatý s prostředím nikoli šlechtickým, ale měštanským) a koresponduje s anglickým termínem „domestic novel“, jenž se zejména v posledních letech stal tak trochu badatelskou módou. (Všude se samozřejmě vedou spory, např. kolem tvorby Jane Austenové, která – oproti tradičnímu pojetí – nevytvářela prý „domestic novel“.) Zde vznikají jakoby konzervativní struktury, konstruování idylického prostoru domova, domácího krbu, ale nejen idyly, ale i její ironizace, jež je zase typicky klasicistická nebo neoklasicistická.⁴ Po odjezdu bratří Majkovových do Itálie roku 1842

⁴ Viz naši studii z uváděného sborníku z brněnské doktorské školy: Pospíšil, Ivo. 2021. „Edle Einfalt, stille Größe“: Иван Гончаров в контексте традиций классицизма. In *Иван Гончаров и европейский классицизм и неоклассицизм*, ed. Ivo Pospíšil, 157–75. Brno: Ústav slavistiky FF MU.

vzniká humoristický časopis *Сплетня* (*Клеп/Клепы* – lépe v plurálu). Na Fontánce sídlí tehdy tzv. Kateřinský ústav (Екатеринский институт), kde učila Natalija Alexandrovna Majkovová, vdova po Valerianu Majkovovi. Právě s ní je spojeno tzv. kateřinské období a Gončarovova črta *Пену-ньерка* (1842) – šlo o chovanky ústavu (z franc. pépinière – chovanec nebo místo pro chovance, dnes to znamená spíše líheň, pěštírna). Studie *Хорошо или дурно жить на свете?* (1841–42) zase anticipuje protiklad ideálu a reality, jak se objevuje ve zralých Gončarovových románech.

Zajímavou partií jsou črty, jež se týkají rybolovu, rybaření – víme, že lov a myslivost jsou erbovní ruské téma⁵ – črty S. T. Aksakova a v podstatě takřka každého ruského spisovatele s tím souvisejí – Turgeněvovy *Lovcovy zápisky*, přestože jsou spíše žánrovou maskou, jsou příznačné. Část o nedoloženém autorství raných textů připisovaných někdy Gončarovovi je spíše pro textology a skutečné gončarology. O řadě textů je stále nerozhodnuto a s některými určeními autorka nesouhlasí, nebo o nich alespoň pochybuje, podle všeho zjevně oprávněně. Samozřejmě že rozluštění záhad autorství by mohlo vrhnout nové světlo na genezi Gončarovovy tvorby, ačkoliv bych to nepřeceňoval.

Druhá část svazku přináší ukázky právě analyzované literární produkce z domu Majkovových. Zvláštní zájem budí již zmiňovaná tvorba Jevgenije Petrovny Majkovové, lyrika i próza hlásící se k světovému romantismu, ale i k předromantickým poetikám. Jsou tu texty Solonicynovy, Apollona Majkova, ale také díla „anonymní“, tedy autorsky doposud nerozluštěná.

Co možná poněkud překvapí, je absence syžetologických koncepcí Borise Leonidoviče Cileviče (zemřel v Izraeli), slavného vědce 70. a 80. let minulého století se zajímavým rodinným zázemím, špičkového poetologa a syžetologa, jenž na svém tehdejší působišti v lotyšském Daugavpilsu vydával proslulé *Otázky stavby syžetu* (*Вопросы сюжетосложения*). A potom: proč při určování autorství neuvádí počítačové generování textů, známé už z 60. let 20. století a slavně použité v 80. letech norskou-švédskou skupinou při ověřování autorství *Tichého Donu*? Ale to jsou jen marginálie,

⁵ Kdysi jsem je učinil žánrovým podložím ruské románové kroniky, viz Pospíšil, Ivo. 1983. *Ruská románová kronika*. Brno: UJEP.

které nic nemění na tom, že dílo jako celek znamená ve zkoumání Gončarova podstatný krok kupředu. A také metodologicky, ve sféře poznávání geneze světově významných děl ruské literární klasiky.

Prof. PhDr. Ivo Pospíšil, DrSc.
Katedra ruského jazyka a literatury
Pedagogická fakulta
Univerzita Hradec Králové
Rokitanského 62
500 03 Hradec Králové
Česká republika
ipospis@volny.cz